

Петро Кралюк
Олександр Красовицький

КОРОЛІВСЬКИЙ ГАМБІТ

Роман про стійкість Енергодара

Харків
«ФОЛІО»
2024

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](https://kniga.biz.ua)

Мирні дні... Вони такі однакові. Такі схожі один на одного: робота, домашні клопоти, вечір у колі сім'ї. Це не запам'ятовується, зливається в тижні, місяці, роки спокійного життя. Щось радує, щось — ні, більша частина проходить непомітно. І ось війна. І все. І вже ніколи не буде так, як було! І приходиться запізнити розуміння того, як чудово ми жили, навіть коли було сумно й здавалося, що все йде зовсім не так, як хочеться. Тепер усе не так! І ти розумієш, як чудово було раніше! Але цього вже немає. І кожен день страшний по-своєму.

Фрагмент з листа жительки Енергодара,
яка опинилася в окупації

ІНТРОДУКЦІЯ

За словами античного автора Діогена Лаерція, один з найвидатніших давньогрецьких філософів Піфагор так навчав про богів і людей: Сонце, Місяць та інші світила є богами, оскільки в них переважає енергія — першопричина життя.

Без енергії життя немає.

Боги ж, учив Піфагор, споріднені з людьми, бо люди теж причетні до енергії.

Слово «енергія» використовував Арістотель у своєму трактаті «Фізика». Для нього воно означало діяльність, силу, міць.

Хто має енергію, той має силу. Хто має силу, владарює у світі.

Енергодар...

Сама назва міста говорить за себе. Той, що дарує енергію. Колись тут побудували теплову електростанцію. Потім добудували до неї електростанцію атомну, названу Запорізькою. Це найбільша АЕС не лише в Україні. А й у Європі! Третя за потужністю й одна з трьох найкращих атомних електростанцій у світі.

То мала бути гордість України, яку треба берегти, як зіницю ока. Вона давала половину електроенергії

українських АЕС. А її частка в енергетичному бюджеті держави становила близько двадцяти відсотків.

Енергодар давав Україні силу. І то велику.

...Шість блоків атомної електростанції, які розкинулися на чималій території. Від першого до останнього блоку десь із кілометр відстані набереться. Та й видно ці блоки здалеку.

Енергодар — місто молоде. Молодіжне. І на вулицях його багато молоді, дітей. Середній вік жителів — близько сорока років.

Має Енергодар «близнюків». Нагадує інші міста України, збудовані при атомних електростанціях. Споруджували їх за часів влади радянської, у 70–80-х роках ХХ століття. Енергодар майже такий, як Южноукраїнськ, Нетішин, колишній Кузнецовськ, тепер Вараш. І — мертва Прип'ять. По стали ці міста майже в чистому полі. Та й за одним спущеним згори типовим проєктом. У Радянському Союзі багато що будували за типовими проєктами.

Енергодар та його міста-близнюки — невеликі за розміром. За двадцять-тридцять хвилин можна пройти з одного кінця в інший. Більшість будинків — дев'ятиповерхові висотки. Часто — панельки. Будували їх швидко. І дешево. Радянській владі треба було ударними темпами спорудити житло для спеціалістів АЕС — тих, хто їх обслуговує. Звісно, за ударних темпів страждала якість. Та радянська людина не вередлива. Щось не так — можна

й очі заплющити. Але є житло! Начебто безкоштовне. Живеш не в селі — у місті. Хай і невеликому. Усі ці міста при атомних електростанціях десь по сорок-п'ятдесят тисяч населення мали. Ніби небагато. Не Київ столичний і не центр обласний. Та деяким райцентрам до нього далеко було. Ось Василівка, що колись центром району була й поряд з Енергодаром розташовувалась, майже втричі менша за нього.

До новозбудованого Енергодара плив люд із навколишніх сіл, містечок, міст. Працівникам атомної електростанції тут житло давали за рік; будівельникам — роки за три; учителям, лікарям — за три-чотири. Приїжджало багато немісцевих, із Росії зокрема. Переважно спеціалісти-атомники.

В Україні таких фахівців майже не готували. Хіба що в Одесі. Але не для електростанцій — для підводних човнів атомних.

Підготовка атомників — монополія російська. Де лише в Росії-матушці їх не навчали?... У Москві передусім. В Обнінську — під Москвою. А ще — в Ленінграді, Омську, Томську, Красноярську...

Ось і їхали з Росії в Україну, точніше — «на Україну», російські фахівці. Обіймали високі керівні посади. Були директорами станцій. І не тільки. Від них багато що залежало.

А українці?..

Невже вони невмілі в царині атомної енергетики?

Виявляється — не так...

Був, наприклад, такий собі Дмитро Дмитрович Іваненко. Про нього росіяни пишуть: радянський і російський фізик-теоретик. Що радянський — то радянський. Довелося йому скуштувати радянської таборової баланди. 27 лютого 1935 року Іваненка заарештували. І вже 4 березня того року постановою особливої наради при НКВД СРСР засудили на три роки позбавлення свободи — як «соціально-небезпечного елемента». Вислали з Ленінграда, де він тоді працював, аж у Караганду, у виправно-трудо-вий табір. Правда, в кінці того року таборову каторгу замінили засланням у Сибір, у Томськ. Можливо, допомогла чиясь протекція. А може, радянські очільники урозуміли: наука — то сила; і вченими не варто по таборах розкидатися; можна їх у спеціальних лабораторіях використовувати — так званих «шарашках».

Іваненко зробив фундаментальний внесок у розвиток багатьох розділів ядерної фізики, теорії поля й теорії гравітації. У 1930 році разом з Віктором Амбарцумяном висунув ідею дискретного простору, яка стала підґрунтям сучасної квантової теорії поля. Одним з найбільших його досягнень є створена науковцем у травні 1932 року протонно-нейтронна модель атомного ядра. На основі аналізу експериментальних даних Іваненко припустив, що ядро складається лише з протонів і нейтронів.

Можна довго говорити про наукові здобутки Іваненка. До речі, у квітні — серпні 1945 року він перебував на теренах Німеччини, зайнятих Червоною армією. Іваненко чудово знав німецьку мову, напам'ять цитував німецьких письменників-класиків. Чим у Німеччині займався вчений — секрет. Та здогадатись неважко. ...НКВД залучало його до вивчення трофейних документів і матеріалів німецької ядерної програми в рамках атомного проєкту СРСР. Сталіну та його більшовицькій кліці була конче потрібна атомна бомба!

Іваненко — українець. Про це свідчить не лише прізвище. Народився в Полтаві. Працював деякий час у Харкові, у Києві. Але забрала його Росія. Скінчив свій земний шлях науковець у Москві...

Хай там як, а Росія вміла й уміє підгрібати під себе таланти. В атомній енергетиці — зокрема. Це важлива сфера. Стратегічна! Можна називати інших українців, яких «приватизувала» ця імперія. Наприклад, Ігоря Панасюка, одного з тих учених, які створили перший у Радянському Союзі промисловий ядерний реактор.

Звісно, ці люди інтернаціоналізувалися. Точніше — русифікувалися.

Міста при українських АЕС теж інтернаціоналізувалися. Понад третину жителів у них становили росіяни. Чи то люди, записані в паспортах як росіяни. Усю документацію на атомних електростанціях вели

російською мовою. Як же інакше?! Школи в цих містах — переважно російські. Навіть одне з міст при українській атомці вирішили по-інтернаціонально назвати. Южноукраїнськ! Українськ — але «южний». Не південний. Ось вам українське. Але зате як російським духом пахне!

Енергодар серед таких міст до ветеранів належав. Ще 12 червня 1970 року заклали гранітний камінь на одному з піщаних пагорбів, що був на перехресті доріг, де з часом і виросло місто — з нуля.

Спочатку то було селище. Навіть назви не мало. Лише 23 листопада 1972 року ім'я отримало — Енергодар. Тут будували електростанції — теплову, атомну.

Керував будівництвом Рем Германович Хенох. Не росіянин. Хоч і не українець. Єврей. До речі, син розстріляного під час сталінських репресій викладача економіки. Батько Рема Германовича начебто лояльним до влади радянської був. Але в 1938 році нищили й лояльних.

Хенох розробив унікальний метод раціонального будівництва крупних енергоблоків, відомий як «поточний» або як «швидкісна технологія» чи «будівельний конвеєр». Такий успішно застосовували в Енергодарі — під час будівництва електростанцій. Хенох зумів зібрати сильний професійний колектив будівельників і монтажників. До сьогодні

його згадують в Енергодарі добрим словом. За вісім років, з 1971-го до 1978-го, на Запорізькій теплової електростанції було введено сім (!) енергоблоків, сумарна потужність яких становила 3,6 мільйона кіловат. А під час будівництва Запорізької атомної електростанції за десять років, з 1980-го до 1990-го, було побудовано шість (!) енергоблоків із загальною потужністю 6 мільйонів кіловат.

Запропонував Хенох також ідею моноблока типової атомної електростанції з реактором ВВЕР-1000, яку й реалізував у Енергодарі на будівництві Запорізької АЕС. Потім цю ідею було втілено в проєктах спорудження атомних електростанцій у Радянському Союзі — Балаковської, Ростовської, Калінінської, Хмельницької, Рівненської, Южно-Української. А також за кордоном — під час будівництва АЕС Темелін у Чехословаччині та АЕС Козлодуй у Болгарії.

Коли розвалився Радянський Союз, Хенох залишався в Україні. Однак тут наклали мораторій на будівництво АЕС. І талант цього будівельника виявився не потрібен. Як і інших будівничих Запорізької АЕС. Чимало з них опинилося в Росії — там можна було знайти роботу. А звіди будівельники Енергодара подалися в далекий Іран, у Бушер, на берег Перської затоки, де споруджували першу атомну електростанцію на Близькому Сході. Працювали навіть на будівництві електростанцій у Іраку, Китаї...

Ех, не вмiє ненька Україна цiнувати свої золотi руки. I використувати...

Хенох не поїхав у Бушер. Але виїхав з Енергодара. Бо пропозицiй щодо працевлаштування не надходило, принаймнi вартих уваги. Звiсно, можна спокiйно на пенсiї перебувати. Вiк дозволяв. На той час Хеноху за шiстдесят було. Однак сидiти, склавши руки, цей чоловiк не мiг. I не вмiв.

Пребрався до Москви. Там робота для нього знайшлась. Бо Москва — велика. I столиця iмперiї — начебто колишньої.

Працював Хенох у московській мерiї консультантом з будiвництва. Розпочав власний бiзнес, заснував двi будiвельних компанiї. Споруджував зручне, комфортабельне житло.

Помер у Москвi — у кiнцi 2004 року. Але заповiдав поховати себе не в бiлокам'яній, не в Смоленську, де народився, а... в Енергодарi. Мiстi, якому вiддав кращу частину свого життя. Приїхав сюди Хенох у перiод свого акме — йому тодi виповнилося трохи бiльше сорока рокiв. Тут i реалiзував себе.

I полюбив цю землю, це мiсто. Закоренився, зрiсся з ними.

Знаний український фiлософ мiжвоєнного перiоду В'ячеслав Липинський, який деякий час господарив на своєму хуторi Русалiвськi Чагари Уманського повіту (а це теж українське Поднiпров'я, як